

A szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola mezőgazdasági tanszékén folytatott gyakorlati képzés 1930–1947 között

Vajda Tamás

Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár és Levéltár
történész, levéltári igazgató 0009-0002-6488-8654 | MTMT: 10026438

KEYWORDS

- *vocational agricultural training*
- *training of vocational teachers*
- *demonstration farm*
- *history of education*
- *Imre Török*
- *Szeged*

KULCSSZAVAK

- *mezőgazdasági szakképzés*
- *szaktanárképzés*
- *mintagazdaság*
- *oktatástörténet*
- *Török Imre*
- *Szeged*

ABSTRACT

Practical training at the agricultural department of the State Civil School Teacher Training College in Szeged between 1930 and 1947 | The aim of my study is to examine the operation, during the 1930s, of the department responsible for training agricultural teachers for polgári schools—institutions providing practically oriented preparatory education in craft, commercial, or agricultural vocations for children aged 10 to 14—and of the associated training farm and model estate. This inquiry offers insight into the establishment and functioning of an institutional unit that stood out markedly from the college's departmental structure, both in its character and in the significantly greater investment it required, and which exerted a radiating influence on the university operating in the city, on the city of Szeged itself, and more broadly on the economic development of the Southern Great Plain region. In addition to institutional and educational history, the study also yields intriguing details about the personality of vitéz szili Imre Török, who taught the subject for two decades from 1930 and who played a leading role in building and directing both the department and the model farm.

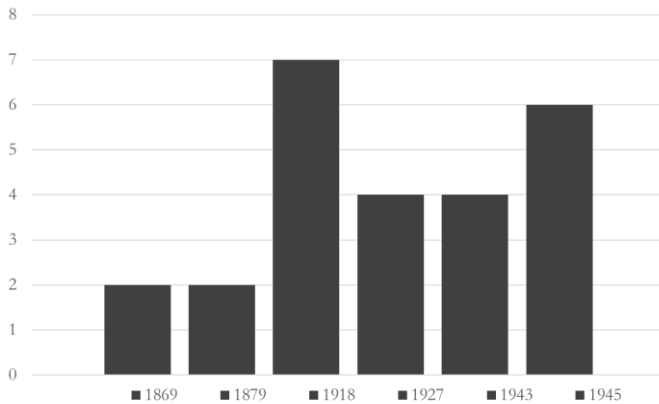
ABSZTRAKT

Tanulmányom célja a 10–14 éves gyermekek gyakorlati irányultságú, kézműves, kereskedelmi vagy mezőgazdasági szakképzésre előkészítő oktatását biztosító polgári iskolák mezőgazdasági szaktanárainak kiképzését végző tanszék és a hozzá kapcsolódó tangazdaság, minta telep 1930-as évekbeli működésének vizsgálata. Ennek alapján képet nyerhetünk a főiskola tanszéki szerkezetéből leginkább kilógó, a többinél lényegesen nagyobb beruházást igénylő intézménynek a városban működő egyetemre, Szeged városára és általában a dél-alföldi régió gazdasági fejlődésére kisugárzó hatást gyakorló intézmény kiépítéséről és működéséről. Az intézmény- és oktatástörténet mellett érdekes adalékok nyerhetők tárgyát 1930-tól két évtizeden át oktató, a tanszékét és a mintagazdaságot kiépítő, vezető vitéz szili Török Imre személyiségéről is.

A polgári iskola típusa és a mezőgazdasági ismeretek tantárgy

A polgári iskola típusát – néhány elszigetelt korai próbálkozás után – a népiskolai közoktatásról szóló 1868: XXXVIII. törvény V. fejezetének C. pontja vezette be (Simon, 1979). Az iskolatípust a népoktatási törvény szabályozta a népiskolák között, a jogszabály szerint a tanterv mégis a gimnázium első négy osztályával hasonlóságot mutató középiskola, tehát a népiskolát jóval meghaladó színvonalú iskolatípus. A polgári iskola az alapítói szándék szerint olyan oktatási intézet, amely növendékeit a gyakorlati irányú általános műveltséggel látja el, és ezzel

őket egyrészt közvetlenül a gyakorlati életre, másrészt a középfokú szakiskolákra készíti fel. Az iskolák teljes képzési időtartama 6 tanév volt, de 4 év után át lehetett belőle menni az ipari, kereskedelmi vagy mezőgazdasági szakképző intézményekbe, ezért a dualizmus és a két háború közötti években a polgári iskolák és diákjaik száma dinamikusan nőtt, ugyanakkor az 5–6. évfolyamaik elnéptelenedtek, mert a diákok többsége továbbment a szakképző intézetekbe. A polgár tehát egy kvázi-középfokú intézményként foglalta el helyét a magyar oktatási rendszerben (Nóbik, 2010).

1. ábra: Polgári iskolák mezőgazdaság tantárgyának heti óraszámja
(forrás: Fízel, 2018 alapján)

A jogszabály 74. §-ának m) bekezdése az iskolatípus tantárgyai között említette az agrár- vagy kézműipari ismereteket is: „mezei gazdaság vagy ipartan, tekintettel a község és vidéke szükségére”. Ennek megfelelően 1868-tól kezdve a polgári iskolák számára kiadott tantervekben mindig szerepelt mezőgazdasági vagy kézműipari ismeretek című tantárgy, melynek heti óraszámja 2 és 7 között változott. Ha a tantárgy heti óraszámának változását időrend szerint tekintjük át, akkor 1918-tól egyértelmű növekedés figyelhető meg: a korábbi kettőtől előbb hétre nő, majd 1927-től ugyan négyre mérséklődik, de az még mindig duplája az első évtizedben érvényesült óraszámoknak. Vagyis 1918 után egyre fontosabb kérdéssé vált a mezőgazdasági szaktanárok kiképzésének és képesítésének ügye.

Mezőgazdasági szaktanárok képzése a polgári iskolák számára

A polgári iskolákat életre hívó 1868. évi népiskolai törvény a polgári iskolai tanítók képzéséről még nem, csak képesítéséről rendelkezett (Magyarfalvi, 1968). Ezen nem változtatott a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1870. július 15-én

kelt szabályrendelete sem, amely a nép- és polgári iskolai tanítók és tanítónők vizsgálatáról intézkedett (Simon, 1979). Az első évek képesítő vizsgáinak kedvezőtlen eredményei hatására 1873-tól szervezett képzést indítottak. Budán, a Magyar Királyi Állami Polgári Iskolai Tanítóképző-Intézet 1873. október 28-án 17 polgári iskolai tanítójelölt hallgatóval indult meg a Pedagógium keretében. A működését szintén Budán és a férfiképzővel egyidőben megkezdő polgári iskolai tanítónőképző két múlva átköltözött a pesti oldalra (Vajda, 2023a). A két tanítóképző szépen fejlődött, hallgatói létszámuk emelkedett, a századfordulóra szép, tágas épületben kaptak méltó elhelyezést. Mindkét intézet 1918. december 6-án főiskolai rangot kapott, s a polgári iskolai pedagógusokat a továbbiakban már nem tanítónak, hanem tanárnak nevezték, ennek megfelelően a két képzőhelyet is polgári iskolai tanár-, illetve tanárnőképzőnek nevezték.

Miközben a polgári iskolai pedagógusok szakmai képzése sokat fejlődött 1873 után, az iskolákban működő szakmai tanárok képzése és képesítése nem tartott lépést a közismereti tárgyakat előadó tanárképzésnek. A közismereti tárgyak szakcsoportokba sorolt tanárainak aprólékosan kidolgozott tematika mentén folyt a szervezett oktatása egyre rangosabb tudományos tevékenységet folytató oktatók vezetésével. Ezzel szemben a mezőgazdasági és ipartani ismereteket nem szervezték egyik szakcsoportba sem, mindössze kiegészítő jelleggel szerepelt *Ipartan és mezei gazdaságtan, Mezei gazdaság és kertészeti gyakorlatok*, illetve *Gazdaszszonyság és háztartás szabályai, Női munkák, Női kézimunkák készítése s ezeknek tanítási módszere* elnevezésű tárgyak (Kesztyűsné Dobos, 1999).

Az 1879/80. tanévben a gyakorló polgári iskola mellett ipari tanműhelyt alakítottak ki, majd a következő, 1880/81. tanévben megindult egy ipari szakcsoport is. Ugyanekkor a polgári iskolai tanítónőképző intézetben minden szakcsoport számára kötelező tárgyként vezették be az iparoktatást és a háztartást. Bő egy évtized után, 1893-ban azonban megszüntették az ipari szakcsoportot annak eredményében, hogy önálló szakképzési intézetté fejlesztve kiszervezik az összetett intézetből.

A mezőgazdaság tantárgy jelentőségének megnövekedése

1918 után nemcsak a mezőgazdaságtan tantárgy óraszama nőtt meg a polgári iskolákban, de a tárgy oktatása, az iskolák tangazdasággal való felszerelése és a tanárok képzése is a szakmai figyelem homlokterébe került. Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület 1921. július 10-én tartott közgyűlésén Tas Ferenc tartott előadást *A mezőgazdaságtan a középfokú oktatásban, annak fontossága a többtermelés és birtokreform szempontjából. A közgazdasági középiskola kérdéséről*

címmel. Mezey Lajos elnök, megnyitójában rámutatott arra, hogy a magyar polgári iskola most ünnepli fennállásának félszázados, reformtörekvéseinek negyedszázados jubileumát. Tas Ferenc, a reformkérdés előadója, kimutatta, hogy amióta országunkat megcsonkították, a többtermelés és birtokreform még sürgősebben követeli a polgárinak gyakorlati gazdasági iskolává fejlesztését (Nemzeti Ujság 1921. július 12. 6.).

Az előadást után a közgyűlés több határozatot is hozott.

1. A többtermelés szempontjából szükségesnek tartják, hogy a mezőgazdasági oktatás a középiskolába is bevitessék. E végből kívánják a hatosztályú polgári iskolának nyolcosztályú közgazdasági középiskolává való át-szervezését úgy, hogy a négy alsó osztálya a mezőgazdaságtant és a kézimunkát is magában foglaló befejezett általános gyakorlati műveltséget adjon, felsőbb négy osztálya pedig ugyancsak a gyakorlati és nemzeti műveltség mellett alkalmazkodjék a vidék szükségletéhez, vagyis bizonyos szakismereteket is nyújtson.
2. Tekintettel arra, hogy a gazdasági középoktatás terén nagy hiányok mutatkoznak, továbbá, minthogy a polgári iskola a gazdatársadalomhoz legközelebb áll és egyetlen középiskola, mely gazdaságtant is tanít, az egyesület elhatározza, hogy gazdasági szaktanárok bevonásával sürgősen hozzáfog az 1. pontban vázolt terv alapján a közgazdasági középiskola általános és gazdasági tantervének kidolgozásához.
3. Remélik, hogy a birtokreform alkalmával több községnek módjában áll iskoláinkat gyakorló földterülettel ellátni, melynek nagysága négyosztályú iskolánál körülbelül 5 katasztrális hold, nagyobb gazdasági gócpontokban – ahol a teljes nyolc osztály felállítható – ezenfelül még olyan kiterjedésű földbirtok, mely az ottani jobb gazdaságok átlagos nagyságának megfelel.
4. A közgyűlés megkeresi a vallás- és közoktatásügyi minisztert, továbbá a földművelésügyi minisztert, hogy gondoskodjanak pedagógiai ismeretekkel rendelkező gazdasági szaktanárok kiképzéséről.
5. Az orosházai hétosztályú reformiskola még az új iskolaév megkezdése előtt rendeleti úton szerveztessék át nyolcosztályú közgazdasági középiskolává és ruháztassék fel mindazon minősítési jogokkal, amelyekkel a felső kereskedelmi iskola rendelkezik (Tas, 1921.).

Sajnos az 1921-es felvetésekből igen kevés valósult meg. A Duna–Tisza Közi Mezőgazdasági kamara elnöke, Gesztelyi Nagy László másfél évtizeddel később is keserűen jegyezte meg tanulmányában: „A polgári iskolák legnagyobb baja az, hogy középiskolát igyekeznek játszani és a fiúk és leányok gazdasági irányú

nevelésével még az előírt tantervi utasítás szerint sem foglalkozhatnak megfelelő módon.” A szomorú helyzetben való szükséges és gyors változtatás főbb irányát megjelölte: „Az iskola gyakorlati jellegének a kidomborítása elsősorban a tantárgyak helyes megválasztásával és a tananyag gyakorlati irányú feldolgozásával érhető el. Felette fontos volna, hogy megfelelő gyakorlati irányú tankönyvek készíttessenek, amelyeket meg lehet érteni. A gyakorlati jelleget ezenkívül a tananyag ily irányú közlésével kell kidomborítani. A gyakorlati tárgyak közt kell szerepelni a mezőgazdasági ismeret keretén belül több tantárgyban a kisgazda mindennapi életszükségletét kitöltő különösen gazdasági ismereteknek, a kisüzemi ágaknak, amelyek a kisgazdaközönség nagyrésznél az életheletőséget, a főfoglalkozást, a megélhetés adják.” (Gesztelyi Nagy, 1936, p. 295.).

Bár azt sem az 1921-es közgyűlés, sem Gesztelyi Nagy 1936-os cikke nem részletezte, hogy pontosan milyen elméleti és gyakorlati képzést tartottak szükségesnek a fejlesztendő polgári iskolák gazdasági szaktanárai számára, azt mindenestre jól mutatja a határozatuk, hogy a kérdés kellő súllyal merült fel, s a polgári iskolák legfontosabb kihívásának tartották.

A földművelésben leginkább érintett mezővárosok a továbbiakban olykor jelentős anyagi áldozat vállalásával alapítottak újabb polgári iskolákat, s azokat a tangazdasághoz szükséges földbirtokkal is ellátták. Jó példa erre a Csongrád vármegyei Kistelek. Az alig tízezer lakosú kisvárosban 1925-ben döntést hoztak arról, hogy a következő év őszére másfél milliárd korona beruházással új polgári iskolát állítanak fel. A korabeli hírlapi tudósítás kiemeli, hogy a polgári iskola alsó négy osztályában tantervszerűen kötelező mezőgazdaságtan tanításának céljaira 5 hold földet ajándékozott a város az iskolának (Budapesti Hírlap, 1925. február 11. 7.).

Mezőgazdaságtan oktatói a polgári iskolákban

Több évtizeden keresztül szakképzettség nélküli tanítók vagy tanárok próbálták oktatni a Mezőgazdaságtant a polgári iskolákban. A polgári iskolai tanárok képzésében mutatkozó ilyen hiányokra 1889-ben – tehát az intézet működésének 16. évében – Dániel Márton országgyűlési képviselő is felhívta a figyelmet: „Hiányos az ipartanárok képzése is (...) Ugyanez vonatkozik a mezőgazdasági tanárok képzésére is. Jelenleg csak a mennyiségtan-természettudományi szakcsoport hallgatói tanulnak két éven át heti 2-2 órában gazdasági ismereteket.” (Bereczki, 1998, p. 73.). Ennyire alacsony óraszám mellett, mezőgazdasági mintagazságot nélkülözve természetesen szó sem lehetett komolyabb színvonalú képzésről.

Csekély javulást eredményezett az 1895/96. tanévben kezdődő új tanterv is, hiszen az addigi két éven keresztül folytatott heti 2-2 órás elméleti képzés csak

szintén két éven keresztül, de csak heti egy-egy órában végzendő mezőgazdaságtani és kertészeti laboratóriumi gyakorlattal egészült ki. Az 1920/21. tanévtől érvényes tanterv szerint csak az első évfolyamon szerepelt heti 3 órában mezőgazdasági és ipari ismeretek című tárgy, vagyis a képzési idő felére csökkent.

1936-ban jelent Clementis Lajos, a III. kerület Kórház utca 9. szám alatti polgári fiúiskola helyettes tanárának *Az alsóbbfokú gazdasági szakoktatás időszerű kérdései* című tanulmánya. Ebben a szerző felhívta a figyelmet a tárgy nem megfelelő oktatására, s annak egyik okát a szakképzetlen oktatókban látta. „Bizonyos mértékben az alsófokú mezőgazdasági szakoktatás szolgálatában állanak a polgári fiú- és leányiskolák is, amelyekből 428 működik az országban. Ezekben az iskolákban, amelyeknek kimondottan a gyakorlati életre való nevelés a hivatásuk, a mezőgazdaságtan, illetve a leányiskolában a háztartástan nagymérvű átalakítást kíván. (...) A helyzetet súlyosbítja, hogy e tantárgy mint óraszám-pótló van kiosztva szakismeretre való tekintet nélkül a tanári kar között. Sokan e tanárok közül a gazdálkodás alapfogalmaival, mint ismeretlen tényezővel küszködnek, és ha véletlenül egy okleveles gazda nyer beosztást valamelyik iskolába, ami ma már nem történik meg, úgy tárt karokkal fogadják, mert végre megszabadultak e tantárgy tanításától” (Clementis, 1936. p. 137.). A tanárok szakismeretére tekintet nélkül, mindössze óraszám-pótlóként kiosztott tantárgy oktatási színvonala természetesen messze elmaradt a kívánatostól.

Az 1928-ban Budapestről a férfi és nőképző összevonásával Szegedre helyezett Állami Polgári Iskolai Tanárképzői Főiskolán Mezőgazdaságtan kiegészítő szak csak 1933-tól indult (kb. 10–20 fős évfolyamokkal). Az 1938/39. tanévben a négy évfolyamon összesen 39 férfi tanárjelölt hallgatta Ezt a kiegészítő szakot (Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny, 1938/39. 252.), vagyis évfolyamonként átlagosan 10 fővel lehet számolni. Az első ilyen rendszerben képezett tanárok csak 1937 nyarán léptek munkába. Így ez a képzés a világháború végéig csak mintegy 70–120 szerencsés helyzetű polgári iskola számára biztosított pedagógiai és szakmai szempontból egyaránt megfelelően képzett mezőgazdaságtan szaktanárokat.

Szakképzett polgári iskolai mezőgazdaságtani szaktanár hiányában jobb (és mint Clementis Lajos 1936-os tanulmánya mutatja, sajnos, igencsak ritka) esetben gazdasági akadémiát vagy a Közgazdaságtudományi Kar Mezőgazdasági Szakosztályát végzett gazdaszok, agrármérnökök, rosszabb és általánosan elterjedt gyakorlat szerint pedig mezőgazdaságtani szakképzést nélkülöző matematika–természettudomány–vegytan szakos vagy bármilyen más képesítésű polgári iskolai tanárok oktatják ezt a tárgyat. A képesítés nélkül mezőgazdaságtant oktató polgári iskolai tanárok számára (évente 20–30 főnek) 1935-től nyári négyhetes továbbképző tanfolyamot szervezett a főiskola azért, hogy a mezőgazdasági is-

mereteket tanító és a mezőgazdasági gyakorlótelepeket kezelő tanárok a minimálisan megkövetelhető elméleti és gyakorlati ismereteket megszerezhessek (Kesztyűsné Dobos, 1999). Ez a továbbképzési rendszer a világháború végéig mintegy kétszer annyi tanár szakirányú felkészítését biztosította, mint a kiegészítő szakos hallgatók négyéves nappalis képzési rendszere. A kettő együtt pedig már lehetővé tette a vidékies jellegű településeken működő polgári iskolák szaktanárszükségletének kielégítését.

Mezőgazdaságtan oktatása a szegedi főiskolán

A szegedi tanárképző főiskolán mezőgazdasági ismeretek (*Mezőgazdasági és ipari növénytan, Gazdasági és ipari állattan, Mezőgazdasági ismeretek*) oktatása 1928-tól a Növénytani Tanszék szervezésében kizárólag elméleti előadások formájában indult meg. Az elméleti órák kiegészítéseképpen 1930-tól a gyakorló polgári iskola mezőgazdaságtan tanára, a gyakorló polgári iskola tantermeiben folytatta a főiskolások oktatását is. Az első évek átmeneti jellegét jól jellemzi, hogy a polgári iskolai tanárvizsgáló bizottságba az oktatási miniszter 1933 nyarán Greguss Pált, a főiskola tanárát állattanra, növénytanra és mezőgazdaságtanra nevezte ki (Nemzeti Ujság, 1933. szeptember 26. 8.). Vagyis ekkor a tantárgy még mindig a növénytan tanárának pártfogása és ellenőrzése alatt állt.

Az elméleti és gyakorlati órák további gyarapításával a mezőgazdaság szak csak 1933-tól indult meg kiegészítő szakként (a német, a kézimunka, a testnevelés, az ének-zene és a rajz mellett). Korabeli felvételi felhívások szerint a mezőgazdaságtant csak földrajz-természetrájs szakos, vagy felsőmezőgazdasági iskolát végzett férfighallgatók vehetik fel (Budapesti Közlöny, 1933. május 7. Két év múlva már azt is hozzáfűzték a sajtóban megjelentetett felhívások, hogy a földrajz-természetrájsi szakcsoport férfighallgatóinak elsősorban a mezőgazdaságtan kiegészítő szakkör választása a legajánlatosabb (Budapesti Közlöny, 1935. május 7. 2.). Az első három évben a mezőgazdasági tantárgyakat vitéz szili Török Imre, a gyakorló polgári iskola tanára adta elő. Őt az oktatási miniszter 1935 tavaszán nevezte ki az országos polgári iskolai tanárvizsgáló bizottságba a mezőgazdaságtan felügyeletére (Budapesti Közlöny, 1935. március 22. 1.). A mezőgazdaságtan kiegészítő szakkör megindítása azért is volt nagy jelentőségű, mert lehetővé tette, hogy a polgári iskolák megfelelő tantárgyát szakképzett, mezőgazdaságtanból képesített tanárok lássák el (Kesztyűsné Dobos, 1999).

A szakmai önállósodás követő lépéseként önálló Mezőgazdaságtani Tanszék hivatalos felállítása volt. Az ennek vezetésére kiírt pályázat 1936. május 27-én jelent meg. A felhívás szerint: „A kinevezendő tanárnak kötelessége lesz a

mezőgazdaságtant a főiskola tanulmányi rendjében előírt heti óraszámában és terjedelemben előadni, az előírt gyakorlatokat és kollokviumokat megtartani, valamint a főiskola gyakorló iskolájában a mezőgazdaságtant az érvényben lévő tantervben előírt heti óraszámában ellátni és egyúttal a főiskola és gyakorló iskolája mezőgazdasági gyakorló telepét vezetni. A kinevezendő tanár kötelező heti óraszama, a gyakorlatokkal együtt 24 órában állapítatik meg, amelybe a mezőgazdasági telep vezetésével járó elfoglaltság megfelelő mértékben beszámíttatik” (Budapesti Közlöny, 1936. május 27. p. 6.).

1. táblázat: Mezőgazdaságtan kiegészítő szak hálóterve
(forrás: Kesztyűsné Dobos, 1999 alapján)

Tantárgy	Évfolyam				Σ óra
	1.	2.	3.	4.	
Talajtan és általános növénytermesztés gyakorlat	3	–	–	–	3
Általános biológia	2	–	–	–	2
Kertészet és szőlőművelés gyakorlat	–	3	–	–	3
Állattenyésztés gyakorlatokkal	–	–	3	–	3
A polgári iskolai mezőgazdaságtan módszertana	–	–	1	–	1
Szántóföldi részletes növénytermesztés gyakorlata	–	–	–	1	1
Mezőgazdasági ügyvitel gyakorlatokkal	–	–	–	2	2
Gazdasági gyakorlatok (szept. 1–15. között 6–8 órában)	–	–	–	–	–
Tanítási gyakorlatok	–	–	–	–	1
Összesen	5	3	4	4	16

A pályázat eredményeként 1936. július 13-i határozatával a közoktatási miniszter vitéz szili Török Imre főiskolai tanárrá nevezte ki (Budapesti Közlöny, 1936. július 21. 1.). Ezzel kapcsolatban az 1937. évi állami zárszámadás kötet adott számot: „A szegedi polgári iskolai tanárképző főiskolának a gazdasági élettel való szorosabb kapcsolata céljából szükségessé vált a régebben megszüntetett Mezőgazdasági Tanszék visszaállítása. Ebből folyólag egy VI. fizetési osztályú tanári állással több töltetett be, mint amennyi a költségvetésben rendszeresítve volt. A túlkiadást az e tanszék betöltő tanár illetményei okozták. A túlbetöltéssel szemben a „Középfokú tanintézetek” című „Polgári iskolák” alcíménél egy VI. fizetési osztályú igazgatói állás üresen hagyott” (Zárszámadás, 1938. p. 83.).

A mezőgazdaságtan tanárának nemcsak a gyakorló polgári iskola és a főiskola diákjai számára kellett szakmai órákat tartania, hanem négyhetes nyári tanfolyamot is kellett szervezni és megtartani a polgári iskolában szakképesítés nélkül működő tanárok részére is. Először a főiskolai tanári kar 1934. november 27-i ülésén merült fel, hogy négyhetes szünidei tanfolyam tartassék a mezőgazdaságtani

szakkörből. Az ülésen vitéz szili Török Imre részletesen ismertette az 1935. július 1–27. közötti időszakra tervezett, naponta délelőtt 4 óra elmélet és délután 3 óra gyakorlatot felölelő tanfolyam tematikáját és az oktatói feladatok megoszlását: „A növényteni és állattani vonatkozású anyag (összesen 14 óra) előadására a Főiskola állat- és növényteni professzorai kéretnének fel. Az előadások zömét lehetőleg a főiskola mezőgazdasági szaktanára lássa el, egyrészt azért, mert a gazdasági szakemberek közül ő ismeri legjobban a polgári iskola szükségleteit, másrészt, mert így kerülne a tanfolyam a legkevesebbe. Mivel azonban a mezőgazdasági órák ellátása egy ember részére fizikai lehetetlenség, szükséges még egyes speciális anyagrészekre vendégelőadók bevonása, így elsősorban a szőlő-, gyümölcs és méh-tenyésztésre.” Az első ilyen nyári tanfolyam eredményeiről Littke Aurál főigazgató a tanári kar 1935. szeptember 7-i ülésén számolt be: „A tanfolyamon 18 polgári iskolai tanár vett részt. A tanfolyam a résztvevők egybehangzó véleménye szerint is nagyon gyümölcsöző volt, és a tanfolyamon résztvevő polgári iskolai tanárok napi 7 órai elfoglaltságuk mellett is mindvégig nem lankadó buzgalommal vettek részt az előadásokon, gyakorlatokon és kirándulásokon és anyagi áldozatot is hozva szünidejük felét mezőgazdasági ismereteik bővítésére szentelték, hogy azokat a polgári iskolai mezőgazdasági oktatás érdekében tovább gyümölcsöztethessék.”

A következő, 1936. július 27. és augusztus 29. között 24 polgári iskolai tanár számára megtartott nyári mezőgazdaságtani tanfolyamról vitéz szili Török Imre tanár készített beszámolót: „A tanfolyam sikerét nagyban előmozdították a kitűnően sikerült kirándulások, amelyek közül különösen a két egésznapos kirándulást kell kiemelnem. Az egyiket augusztus 19-én Hódmezővásárhelyre a mezőgazdasági szakiskola, a központi baromfikeltető állomás és a hódmezővásárhelyi speciális zöldségtermesztés, a másikat augusztus 25-én Szatymazra a Gróf Klebelsberg Gazdasági Népiskola, valamint több szőlő- és gyümölcstermesztő gazdaság tanulmányozására fordítottuk, és az illető napokra tervezett gyakorlati órákat is a helyszínen tartottuk meg.” A beszámoló kitért a tanfolyam időtartamának elégtelenségére is: „Egyetlenegy, nem saját kívánságára kirendelt nyelvszakos tanár kivételével, aki négyhetes tanfolyamot elégnek tartott volna, az öt hetes időtartamot minimálisnak tartották az ismeretanyaghoz képest. A többség véleménye azonban hat-nyolc hét mellett volt. Fülöp Ödön polgári iskolai igazgató azt a többek által támogatott nagyon megszívlelendő javaslatot vetette fel, hogy a jövőben a tanfolyamok két évre elosztva kétszer három hetes időtartammal rendeztessenek, mert a tanulmányi anyaghoz az öt hét is kevés, viszont az egész évi fásasztó munkában kimerült tanárok nyári pihenőjét túlságosan megrövidíti. Előnye lenne ennek a megoldásnak, hogy az egyik évben júliusban, a másik évben augusztusban lehetne a tanfolyamot rendezni, továbbá az ismeretek megosztása is előmozdítatnék. Amennyiben a tanfolyam nem két részletben rendeztetik, az

idei tanfolyam időpontja a legalkalmasabb, illetőleg a többség kívánatosnak tartotta, hogy az öt-hat hetes tanfolyam szeptember hó 15-ig tartassék, nehogy a szünidőt túlságosan megrövidítse. Hivatkoztak e tekintetben a testnevelési tanfolyamokra, amelyek szintén az említett napig tartatnak.” (SZTE KKL VIII.215. 731–1936.).

Mezőgazdasági telep, tangazdaság kialakítása és fejlesztése

1930 őszén az alsóvárosi Feketeföldek 30. szám alatt az úgynevezett Danner Mihály 340 négyszögöl (kb. 1224 m²) területű kerttel rendelkező villáját bérelte ki három évre a főiskola. Az első tanári jelentés szerint „A gyakorló telepen kis, 1 m²-es parcellákon bemutatásra kerülnek a polgári iskolában tanítandó összes egynyári konyhakerti és gazdasági növények, néhány virág és gyógynövény, s a lehetőségekhez képest még egyéb növények is. Gyümölcsfák és szőlő a telep vezetőjének szomszédos kertjében mutathatók be. Ezenkívül egy kis minta házikert, néhány szabadföldi kísérlet és a polgári iskolai tanulók saját parcellái fogják a területet kitölteni.” (SZTE KKL VIII.215. 871–1930.).

Három év lejártával a bérleti viszony felbontására került sor. Ezt követően 1933-ban a város nagylelkű adományának köszönhetően szerezte meg saját tulajdonába a főiskola a gazdasági mintatelep céljára alkalmas birtokot a Petőfi Sándor sugárút végén, a temető és vágóhíd között, amely kb. 5 hold területű volt, és megvételkor mindössze néhány csirkenevelő épület volt rajta. Szeged szabad királyi város törvényhatósági kisgyűlése 1933. április hó 26-án tartott ülésén kimondta, hogy amennyiben a város a főiskola részére a mezőgazdasági oktatás céljaira átengedett területre vonatkozó bérleti szerződést a birtokbavételtől számított 15 éven belül megszüntetné, és a bérbeadott ingatlant visszavenné, úgy a város a főiskola által legfeljebb 10.000 P keretében létesítendő állandó jellegű és az állagnak sérelme nélkül el nem távolítható beruházásoknak a visszaadás időpontjában megállapítandó forgalmi értékét megtéríti.

A mintatelep megszerzésének jelentőségét Littke Aurél, a főiskola igazgatója a főiskola fennállásának 60. évfordulója alkalmából tartott tanévzáró ünnepi beszédében is kiemelte: „A még hiányzó kiegészítő szakkörök közül a mezőgazdaságtani a jövő tanévre megszerveztetik. Ezt Szeged szabad királyi város polgármesterének és közönségének nemes áldozatkészsége tette lehetővé azáltal, hogy a főiskolának megfelelő fekvésű és nagyságú területet engedett át ingyenesen a mezőgazdasági oktatás céljaira. Fogadja Szeged szabad királyi város közönsége e nagyjelentőségű adományért hálás köszönetünket.” (Littke, 1933. 364.). A főiskola igazgatótanácsának 1933. október 18-i ülésén ismertették, hogy

a vallás- és közoktatási miniszter úr Öngyméltósága a 42.970/1933. számú rendelettel 15.145 P 60 fillért utalványozott ki az új mezőgazdasági telep berendezésének költségeire, s kérvényezték egy állandó kertész segéderő alkalmazásának lehetőségét.

A mintatelep minden építkezése tudatos tervezés eredménye: kutat fúratott, az öntözéshez és az állatok ellátáshoz víztározó medencét és vízvezetékét alakított ki (SZTE KKL VIII.215 627–1935.), gyümölcsöst telepített, virágházat építtetett (SZTE KKL VIII.215 623–1935.), mindenféle jószág, még méhek tartását is megszervezte (Szeged város 15.000 P-s támogatásával). A hallgatóknak az állattenyésztés, a növénytermesztés, beleértve a gyümölcsfák oltását, metszését, a növény-védelmet, a trágyázást stb. gyakorlatban mutatta be. A gazdasághoz később egy külterületi szántóföld is párosult. A mintatelep kiépítésében és üzemeltetésében Keresztes József II. osztályú altiszt, kertész állt a szaktanár rendelkezésére. Ezzel kapcsolatban maradt fenn Littke Aurél főiskolai főigazgató 1935. október 12-i orvosi szakvéleményt kérő átirata, amelyből megtudható, hogy a gyakorló polgári iskola osztályai és a főiskola évfolyamai egyaránt hetente 2–2 órát töltöttek a mintatelepen gazdasági gyakorlatok céljából, vagyis heti 16 óra szervezett iskolai oktatás, gyakorlati foglalkozás helyszíne volt a tangazdaság. A még aznap írásba foglalt orvosi szakvéleményben értékes részletek szerepelnek a mintagazdaságban folyó termelőmunkákról is: saláta, retek, gyümölcsök termelése mellett említés történik a rövidesen meginduló tejtermelésről is (SZTE KKL VIII.215 716–1935.). Még 1935 folyamán megkapta a tangazdaság a 8,94 x 8,94 m méretű kertészlak építési engedélyét (SZTE KKL VIII.215. 895–1935.).

A mintatelep kiépülésével a főiskola és az egyetem közötti kölcsönösen előnyös együttműködésre nyílt lehetőség: 1935-től az egyetem által biztosított évi 30 malacot a telepen nevelték fel az egyetemi menza számára. A november 15-én megkötött szerződés értelmében az egyetemi Gazdasági Hivatal biztosította a védőoltásokkal ellátott malacokat, a klinikai telepen termelő moslékot és annak kiegészítésére szükséges takarmányokat, valamint a fertőtlenítő és állatgyógyászati anyagokat. A főiskola mezőgazdasági telepe garantálta az állategészségügyi követelményeknek minden tekintetben megfelelő hizláló helyiségeket, a hízók kifogástalan gondozását, a szükséges almot, valamint a mosléknak a klinikai telepről az állatokhoz való szállítását. A felhasznált takarmányokról a mezőgazdasági telep külön részletes számadást tartozik vezetni, s azt a Gazdasági Hivatalnak havonta bemutatni. A szolgáltatások ellenében a Gazdasági Hivatal köteles a mezőgazdasági telepnek havonta 60 pengőt fizetni. A telep vezetőjének jogában állt fáradozása fejében 20 sertésenként egy ugyanolyan korú és

súlyú hízót a saját költségén beállítani, és a csapattal együtt felhizlalni oly módon, hogy az egyetemi Gazdasági Hivatal által pénzért vásárolt takarmány költségeit készpénzben részarányosan viseli (SZTE KKL VIII.215. 879–1935.).

A tanszék és a mintagazdaság megteremtője, vitéz szili Török Imre

Vitéz szili Török Imre (1896–1965) az I. világháborúban tüzérszázadosként szolgált. Több kitüntetést is kapott: III. osztályú katonai érdemkereszt a hadiékítménnyel és kardokkal, bronz Signum Laudis kardokkal, kétszer I. osztályú ezüst vitézségi érem, bronz vitézségi érem, Károly-csapatkereszt, sebesülési érem egy középsávval, magyar, osztrák és bolgár háborús emlékérem, erdélyi és délvidéki emlékérem (Évkönyv, 1944. 65.). A háború után felsőfokú gazdasági tanulmányokat a Keszthelyi Gazdasági Akadémián (1920–1922) és a budapesti Közgazdaságtudományi Kar Mezőgazdasági Szakosztályán (1929/30) folytatott. Ennek eredményeként 1922-ben Keszthelyen okleveles gazdasz, 1927-ben Budapesten az Országos Polgári Iskolai Tanárvizsgáló Bizottság előtt pedagógiai kiegészítő képesítést nyert. Végül 1930-ban Budapesten a Közgazdaságtudományi Karon abszolutóriumot szerzett.

Oktatási tevékenysége keretében 1924–1929 között az Orosházi Felső Mezőgazdasági Iskolában, majd 1930–1936 között Szegeden az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Gyakorló Iskolájában oktatott. 1936 nyarán a felhívásra jelentkezett 19 pályázó közül Greguss Pál előterjesztése és a tantestület 1936. június 13-i ülésén meghozott javaslata alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter főiskolai tanárrá nevezte ki az újonnan felállított Mezőgazdaságtani Tanszékre (Hivatalos Közlöny, 1936. 275.). Greguss Pál botanikus a szakvéleményben hangsúlyozta: „Tankönyvi irodalmi munkásságán kívül főleg a gazdasági termelés és a mezőgazdaságtani oktatás kérdéseivel foglalkozott. Folyamodó – amin ezt tanulmányi értesítői és oklevele is tanúsítják – kiváló képzettségű. Különösen az alsó, közép és felsőfokú oktatásban rendelkezik nagy gyakorlattal. Ez a nagy pedagógiai gyakorlat feltétlenül azt igazolja, hogy folyamodó elsősorban kitűnő tanár. A tudományos irodalomban eddig nem igen működött. A külföldi mezőgazdasági intézményeket sem ismeri és azokba nem dolgozott.”

A következő másfél évtizedben, egészen 1950-ig az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Mezőgazdaságtani Tanszékének és a mintagazdaságnak a vezetője volt. Vagyis Szegeden a főiskolához kapcsolódóan két évtizeden át oktatta a mezőgazdaságtan minden ágát. Egyidejűleg tanított a főiskolán, illetve foglalkozott különböző szemináriumok keretében a hallgatókkal, és tanított a gyakorlóiskolában is, ahol szakvezető volt. Vitéz szili Török Imre több tankönyvet is írt felső mezőgazdasági iskolák, polgári iskolák, tanító- és tanítónőképző

intézetek számára, valamint több tanulmányt jelentett meg a Magyar Gazdák Szemléje című agrárszakfolyóiratban (*A németországi kísérletező szövetkezetek és A mezőgazdasági termelés irányítása*).

Meghatározó szerepet töltött be a Szegedi Alföldkutató Bizottság Mezőgazdasági Szakosztályában, ahol a bizottság agrárprogramjának kidolgozásában. Többször is hozzászólt a bizottság tanyafejlesztési programjának kidolgozásához. Az agrár- és tanyapolitika belül főleg a burgonyatermesztés Szeged körüli meghonosítása terén tevékenykedett. A bizottság 1931. január 12-én Szatymazon a gazdasági népiskolában helyi gazdákkal és számos egyetemi oktatóval beszélt meg a gazdasági cselekvési programot. Kogutowicz Károly ügyvezető elnök bevezetése után Török Imre terjesztette elő a bizottság részletes terveit, amelyek szerint a bizottság az 1931. gazdasági esztendőben a homoki földeken a korai burgonyafélék, továbbá hüvelyes növények, zöldségtermesztésével óhajt kísérletezni (Délmagyarország, 1931. január 13. 7.). Három hónappal később, április 14-én a bizottság megtárgyalta Lőw Lipótnak a tanyai mezőgazdaság megreformálása érdekében röviddel korábban ismertetett részletes programját. Török Imre hozzászólásában ugyancsak elismerte a Lőw-féle referátum azon előnyét, hogy egységesen felöleli és összefogja a kültelki mezőgazdálkodás minden fontos részletét és így hely jutna a felszólaló által német mintára propagált »kísérleti körzeteknek« is, melyeknek a szegedi határban minél előbb való megvalósítását a cél érdekében a legmelegebben ajánlja (Délmagyarország, 1931. április 15. 5.). 1932 januárjára a bizottság tanyamentő mozgalma már olyan lendülettel és olyan széles körben zajlott, hogy az elnökség az egyes ügyköröket elhatárolta egymástól. A továbbiakban arra kérték az érdekelt gazdákat és gazdasági tényezőket, hogy ügyeikkel közvetlenül a megfelelő ügykör referenseihez forduljanak. Az ügykörök és azok referensei között burgonyatermelés kapcsán vitéz Török Imre szaktanár szerepelt (Szegedi Friss Ujság, 1932. január 6. 3.).

Vitéz szili Török Imre tehát több előadást tartott a modern burgonyatermelés dél-alföldi meghonosítása és fejlesztése témaköréről, s a főiskola mezőgazdasági telepén számos sikeres termelési kísérlet fűződik a nevéhez. A burgonyatermelés 1931-ig Szeged környékén nagyon alárendelt szerepet játszott a mezőgazdasági termelésben. Az 1929 után begyűrűző gazdasági és hitelválság következtében azonban összeomlott a gabonatermelés és -értékesítés addigi rendszere, ezért azonnal csökkenteni kellett az addigi egyoldalú gabonatermelést, s a felszabaduló földeken burgonyát, gyümölcsöt, hüvelyes növényeket vagy zöldségtermesztést kellett termelni (Szilágyi, 1933). Ezek a szakirányok a Szegedi Alföldkutató Bizottság által is a kitüntetettek közé tartoztak a baromfityenyésztéssel és a fűszerpaprikatermeléssel együtt (Vajda, 2024). 1931-ben 340 tonna vetőbur-

gonyát osztottak ki egy kedvező hitelprogram keretében a jelentkező tanyai termelőknek, s a vetőmag árát csak ősszel, a megtermelt burgonya értékesítése után kellett visszafizetni (Szegedi Uj Nemzedék, 1932. február 25. 5.). A Szegedi Alföldkutató Bizottság burgonyatermelési akciója 1932-ben – tekintettel a hagyományos gabonáknál lényegesen magasabb terméseredményekre – legkevesebb 1 millió P többletbevételt eredményezett a Szeged környéki gazdáknak (Kogutowicz, 1933).

Mindamelletts szakvezető tanár maradt a gyakorlóiskolában, tagja volt a Polgári Iskolai Tanárminősítő Bizottságnak. Számos tanári továbbképző tanfolyamot szervezett, pedagógiai és szaktudományos cikket írt. Különös hangsúlyt helyezett a gyakorlati gazdasági élettel való kapcsolatra. Saját maga is részben ezért, részben anyagi okokból bérelt földeken gazdálkodott (Kesztyűsné Dobos, 1996).

Összegzés

A polgári iskolák mezőgazdaságtani szakoktatóinak képzése fél évszázadnál is hosszabb megoldatlan volt. A főiskola 1928-as Szegedre helyezése után megindult a tárgy elméleti előadása, majd 1933-tól, a mezőgazdasági mintatelep kiépítése után kiegészítő szakként indult meg a mezőgazdaságtan szakos tanárjelöltek szakszerű képzése. A telep lehetőséget teremtett a pályán már kint lévő, szakképesítés nélkül mezőgazdaságtant oktató tanárok szünidei továbbképzésére is. A tanszék és a telep – vitéz szili Török Imre fáradhatatlan munkájának köszönhetően – kiváló lehetőséget nyújtott a főiskola és az egyetem több tanszékének összefogásában végezhető tudományos kutatásokra és kísérletekre, s kisugárzó hatása az egész Dél-Alföld mezőgazdaságát előbbre vitte.

Felhasznált irodalom

- Bereczki, S. (1998). A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola története. In Apróné Laczó K. – Pitrik J. (szerk.), *Szegedi tanárképző főiskola 1873–1998*. JGYF Kiadó, Szeged, 11–339. <https://tinyurl.com/yc6da44h>
- Clementis, L. (1936). Az alsóbbfokú gazdasági szakoktatás időszerű kérdései. *Mezőgazdasági Köz-
löny* 9, 135–138. <https://tinyurl.com/yjys9bh4>
- Évkönyv (1944). *Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Évkönyve az 1942/43. tanévről*. Schilling Gábor (szerk.), Szeged.
- Gesztely Nagy, L. (1936). A polgári iskolák gazdasági irányú átszervezése. *Magyar Gazdák Szem-
léje* 41, 294–296. <https://tinyurl.com/4jrrnyhx>
- Kesztyúsné Dobos, K. (1996). A tanszékalapító Szili Török Imre (1896–1965). *Módszertani Közle-
mények* 36, 214–218. <https://tinyurl.com/56atwr9k>
- Kesztyúsné Dobos, K. (1999). Technika Tanszék. In Apróné Laczó K. & Pitrik J. (Eds.), *Szegedi
tanárképző főiskola 1873–1998*. JGYF Kiadó, Szeged, 337–355. <https://tinyurl.com/yc6da44h>
- Kogutowicz, K. (1933). *A Szegedi Alföldkutató Bizottság tevékenysége*. Szeged. (Kézirat, a Somogyi
Károly Városi és Megyei Könyvtárban jelzet: G. H. 1001.).
- Litke, A. (1933). A Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola 60. évzáró ünnepe. *Országos Polgári Is-
kolai Tanáregyesületi Közöny* 37(10), 361–365. <https://tinyurl.com/479tnwxn>
- Magyarfalvi, L. (1968). *Gyertyánffy István és a budai Pedagógium. (Pedagógiai közlemények 8.)*
Tankönyvkiadó.
- Nóvik, A. (2010). A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés 1928 előtt. In Kiss, R. K. – Vajda,
T. (szerk.), *Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola története (1928–1947)*. Belvedere
Meridionale – SZTE Szaklevéltára, 11–32. <https://tinyurl.com/2s3365sd>
- Simon, Gy. (1979). *A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Magyarországon*.
Tankönyvkiadó, Budapest.
- Szilágyi, L. (1933). Mezőgazdasági termelésünk átszervezése. *Magyar Szemle* 17(1–4), 144–154.
<https://tinyurl.com/38myu737>
- Tas, F. (1921). A mezőgazdaságtan a középfokú oktatásban, annak fontossága a többtermelés és
birtokreform szempontjából. A közgazdasági középiskola kérdéséről. *Polgáriskolai Közöny*
25(7–8), 58–63. <https://tinyurl.com/5247jf27>
- Vajda, T. (2023). A polgári iskolai tanítóképzés megindulása. In Gazda, I. (Eds.), *Nemzeti évfordu-
lóink 2023*. Petőfi Kulturális Ügynökség, Budapest, 94. <https://tinyurl.com/mthf3awa>
- Vajda, T. (2023a): A Polgári Iskolai Tanítóképző Intézet megalapítása. In Gazda, I. (Eds.), *Nem-
zeti évfordulóink 2023*. Petőfi Kulturális Ügynökség, Budapest, 95.
<https://tinyurl.com/mthf3awa>
- Vajda, T. (2024). *A szegedi Alföldkutató története. A Szegedi Alföldkutató Bizottság és az Alföldi
Tudományos Intézet története (1928–1949)*. SZTE Földrajzi és Földtudományi Intézet, Szeged.
- Zárszámadás (1938). *A Magyar Állam zárszámadása az 1936/37. évről*. Budapest.
<https://tinyurl.com/yc5nus66>

• A tanulmányban előforduló webes hivatkozások legutolsó ellenőrzési időpontja: 2025. december 31.

Források – egykorú hírlapi cikkek

- A polgári iskolai tanárvizsgáló bizottság tagjai. *Nemzeti Ujság*, 15(218), (1933) szept. 26. 8.
<https://tinyurl.com/4ts2s277>
- A Szegedi Alföldkutató Bizottság. *Szegedi Friss Ujság*, 33(5), (1932) jan. 6. 3.
<https://tinyurl.com/5n7tjps4>
- Az Alföldkutató Bizottság értekezlete Szatymazon. *Délmagyarország* 7(9), (1931) jan. 13. 7.
<https://tinyurl.com/y6umc2us>
- Gazdasági középiskolát a polgáriból. *Nemzeti Ujság*, 3(151), (1921) júl. 12. 6.
<https://tinyurl.com/yc3v2nms>
- Harmincnégy vagon vetőmag burgonyát igényel a város a földművelésügyi minisztertől a gazdatársadalom részére. *Szegedi Uj Nemzedék*, 14(45), (1932) febr. 25. 5.
<https://tinyurl.com/4jwupyp5>
- Hivatalos rész. *Budapesti Közlöny* 69(67), (1935) márc. 22. 1. <https://tinyurl.com/ytb3ym3z>
- Hivatalos rész. *Budapesti Közlöny* 70(165), (1936) júl. 21. 1. <https://tinyurl.com/4wy7kwnv>
- Kistelek község másfél milliárdot szavazott meg polgári iskola fölállítására. *Budapesti Hírlap* 45. (1925) febr. 11. 7.
- Pályázati hirdetmény. *Budapesti Közlöny*, 67(103), (1933) máj. 7. 2.
<https://tinyurl.com/3de8x8pj>
- Személyi hírek. *Hivatalos Közlöny*, 44(15), (1936) aug. 1. 275. <https://tinyurl.com/mr2dc6ax>
- Vita az Alföldkutató Bizottságban a tanyai gazdálkodás megreformálásáról. *Délmagyarország*, 7(84), (1931) ápr. 15. 5. <https://tinyurl.com/5dzrnsay>

Források – levéltári iratok

- SZTE KKL VIII.215. Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár és Levéltár – Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai (1928–1947)